

Alternative razvitka šumarstva i prerade drva u SFRJ*

Prof. dr RUDOLF SABADI, dipl. ing., dipl. oec.

Šumarski fakultet Zagreb

Primljeno: 28. travnja 1981.

Prihvaćeno: 2. lipnja 1981.

UDK 634.07

Prethodno priopćenje

Sažetak

Na temelju opsežne studije o realnim mogućnostima razvitka šumsko-prerađivačke industrije Jugoslavije, prikazuju se moguće alternative razvitka.

Prva alternativa uzima sadašnje uvjete poslovanja kao dane, a postavljeni ciljevi u Društvenom planu razvitka Jugoslavije izgledaju previše optimistički.

Prema drugoj alternativni, ekonomske i poslovne odluke postepeno prelaze na udruženi rad. Zbog djelovanja ekonomskih zakona, u relativno kratkom razdoblju dolazi do uklanjanja strukturalnih neusklađenosti unutar privrede. Međutim, zbog djelovanja inercije ekonomskih odluka iz prošlosti, šumarstvo i šumskoprerađivačka industrija nisu u potpunosti valorizirane i ne daju efekte koje bi inače mogli dati.

Treća alternativa pretpostavlja da nema djelovanja ekonomskih odluka iz prošlosti. Šumarstvo i šumskoprerađivačka industrija su sposobne zadovoljiti domaću tražnju i izvoziti značajne količine pod optimalnim ekonomskim uvjetima, istovremeno djelujući na ostala područja gospodarske aktivnosti za veću proizvodnju i proizvodnost. Ova hipotetična alternativa daje zbnunjujuće rezultate: izvoz dobara i usluga bi mogao premašiti uvoz za 50%.

Ključne riječi: Ekonomski i neekonomski činitelji odlučivanja — Simulacijski ekonometrijski modeli.

DEVELOPMENT ALTERNATIVES OF FORESTRY AND FOREST INDUSTRIES IN YUGOSLAVIA

Summary

Based on elaborate study on real possibilities of development of forest industries of Yugoslavia, possible alternatives are presented.

The first alternative takes present economic conditions as given, targets set by the Development Plan of Yugoslavia seem too optimistic.

According to the second alternative, economic and business decisions gradually more and more rest within the associated labor. Under effects of economic laws, in relatively short period the structural disbalance within the economy disappears. However, due to the inertia of economic decisions from the past, forestry and forest industries are not fully valorised, and do not deliver effects otherwise able to produce.

The third alternative supposes no influence of economic decisions from the past. Forestry and forest industries are able to satisfy domestic demand and export considerable quantities under optimal economic conditions, producing at the same time incentives on other areas of economic activities towards higher outputs and productivity. This hypothetical alternative delivers astonishing results: exports of goods and services could exceed imports by 50 per cent.

Key words: economic and non-economic decision-making factors — simulated econometric models.

* Članak je skraćeni prikaz rada objavljenog pod istim naslovom u BILTENU Zidi, šum. fak. Zagreb, 8 (1980): 1-26

U »Analizi o mogućnostima i pravcima društveno-ekonomskog razvoja Jugoslavije za razdoblje od 1981. do 1985. godine«, izdanje Saveznog zavoda za društveno planiranje, Beograd, od 29. prosinca 1980, na temelju neuvjerljivih, kontradiktornih i netočnih podataka, oslikava se razvoj u našoj zemlji kakav bi trebao biti do 1985. Projicirani podaci o stopama rasta daju, međutim, sasvim drugu sliku od agregiranih podataka u »Analizi...«, iz čega se može zaključiti da se ne radi o konzistentnom planu razvoja, već o popisu želja, koje su, s obzirom na predložene poznate mjere ekonomske politike, koje su se do sada pokazale nedjelotvornima, osuđene da ostanu željama ako bi se razvoj privrede odvijao na način kako ga ocrtava »Analiza...«.

Na sreću su pokrenute inicijative najeminentnijih političkih institucija, a prethodne diskusije pred Kongres samoupravljača iskristalizirale su nove poglede na funkcioniranje samoupravljanja, motiviranosti u radu, integracije jugoslavenskog tržišta, materijalne osnove samoupravljanja i niz drugih važnih pitanja. Kada ona dobiju prave odgovore, treba se zaustaviti pad proizvodnje, proizvodnosti, parcelacija jugoslavenskog tržišta i dati inicijative za materijalnu motiviranost udruženog rada k povećanju izvoza, proizvodnje i proizvodnosti.

U takvim dilemama valja razmotriti realne mogućnosti razvoja svake privredne grane, među njima i djelatnosti unutar šumskoprerađivačke reprodukcijske cjeline kao važnog dijela narodne privrede. Ona počiva na domaćim sirovinским izvorima, raspoloža kvalificiranom radnom snagom sposobnom za najslabije poslove i dugogodišnjim iskustvom, potrebnim za veću izvoznu ekspanziju, koja se posebno od tog sektora privrede očekuje.

Pošavši od današnje i buduće tražnje, te mogućeg razvitka cjelokupne narodne privrede, u opsežnim ekonometrijskim istraživanjima (Sabadi, Jakovac, 1980.) projiciran razvitak cjelokupne narodne privrede, uzevši u obzir sve poznate varijable, kao i pretpostavljene na temelju racionalnog predviđanja, došlo se do zaključka da će stopa rasta ukupne narodne privrede, ako se ne promijeni sistem primarne i sekundarne raspodjele i sistem mjera ekonomske politike, iznositi najviše oko 3,5% prosječno godišnje u razdoblju 1981—1985. Tražeći moguće alternative razvoja, moglo bi se takav odnos smatrati kao prvu alternativu.

Prema toj prvoj alternativu, stopa rasta šumarstva od 2%, koliko je predviđena u »Analiza...« i nije vjerojatna, i prema našim računima iznosila bi do najviše 1,8%. Stopa rasta u pilanarstvu i proizvodnji drvnih ploča, predviđena Planom (»Analiza...«) od 4,4% eventualno bi bila ostvarljiva, ali uz previše nerealnih pretpostavaka (nesmetano snabdijevanje sirovinama, posebno za proizvodnju ploča — pri čemu je ignorirana povećana tražnja

ogrjevnog drva, kao direktnog potrošačkog konkurenta, zatim nemogućnost pribavljanja veće količine trupaca za piljenje, za furnir i ljuštenje), tako da, prema pretpostavkama prve alternative, izgleda realnija stopa rasta do 4,0%. U finalnoj preradi drva je planom ocijenjena stopa od 6,5% previsoka, ne zbog sirovinskih i tehničko-tehnoloških mogućnosti, već zbog nedostataka motiviranosti za povećanje proizvodnje i mjera za ograničenje domaće tražnje (kontrakcija potrošačkih kredita, ograničenje investicija — između ostalog i u stambenoj izgradnji) predviđenih Planom (»Analiza...«). Pretpostavka Plana da će se sistemom subvencija omogućiti povećanje izvoza apsolutno je nerealna, kao što je dosadašnja praksa pokazala. Subsidije samo pomažu smanjenju proizvodnosti. Doprinos povećanju izvoza previše je skupo plaćen i samo povećava inflatorni pritisak u zemlji, čuvajući strukturu koja konzervira i povećava smanjenje društvene proizvodnosti. Kada bi se primijenile mjere predviđene Planom, očekivano opće povećanje izvoza moguće je samo pod cijenu rastućih subvencija za koje bi uskoro nestala sredstva. Subsidijama bi se samo pokušalo konačno rješenje niske proizvodnosti ostaviti za neko drugo vrijeme. One samo priznaju činjenicu precijenjene domaće valute i niske domaće proizvodnosti, a da ništa ne rješavaju. Bez povećanja proizvodnje i proizvodnosti nema trajne izvozne orijentacije. Za povećanu proizvodnju i proizvodnost, međutim, nema dovoljno sirovina, posebno u pilanskoj preradi, proizvodnji ploča i proizvodnji celuloze. Da bi se stvorila mogućnost za povećanje proizvodnje, postoje dvije mogućnosti: jedna, da se počne sjeći više, tj. da se zahvati u drvenu zalihu, i druga, da se okrenemo ulaganjima u šumarstvu i povećajmo reproduktivnu sposobnost šuma. Prva mogućnost (koja, na žalost, nije nepoznata) ugrozila bi šumski fond. Nikakva dramatska ekonomska situacija nije toliko dramatska da bi se smjelo dozvoliti zahvat u drvenu zalihu šuma. Druga mogućnost je realna. Šumarstvo ne zahtijeva velika investicijska sredstva, a koristi su, kako pokazuju istraživanja, daleko povoljnije od svake slijedeće povoljne investicijske alternative. Prema ovoj prvoj alternativu, Plan, na žalost, ne predviđa spomena vrijedna sredstva da bi se omogućila proširena reprodukcija šuma, opravdavajući to prethodnim obvezama za investicije i uvjerenjem da će se preostale investicijske mogućnosti najracionalnije iskoristiti baš na način kako ih formulira Plan (»Analiza...«) i pod uvjetima koje on predviđa.

Kao alternativu razvitka broj dva mora se spomenuti onu vezanu uz pretpostavku da će u predviđivo kratkom roku doći do promjena u mjerama ekonomske politike. Te se pretpostavke mogu u kratko opisati kako slijedi: Jugoslavija je samoupravna, socijalistička zajednica slobodnih naroda i narodnosti (Ustav SFRJ), temeljena na pretežno

društvnom vlasništvu sredstava za proizvodnju, gdje poslovne odluke donose samoupravno organizirani proizvođači neposredno ili putem delegata (ZUR). Tržište Jugoslavije je jedinstveno (Ustav SFRJ). Poslovne odluke organizacija udruženog rada opravdavaju se na tržištu, gdje djeluje zakon ponude i tražnje. Proizvođači najbolje znaju što im je proizvoditi, poznate su im metode optimizacije, itd. Kako to što smo naprijed spomenuli ne funkcionira, može se zaključiti da je tomu glavni razlog što je rješenje o poslovnim odlukama doneseno očigledno izvan udruženog rada. Neusklađenosti do kojih dolazi proučavaju uglavnom iz spleta posljedica ignoriranja tržišnih i ekonomskih zakona, koje, umjesto da udruženi rad u razvoju koristi za optimalan razvitak, doneseni su na tlu irealnosti, i ne mogu proizvesti drugo do košmar. Pretpostavlja se da će postepeno kretanje ići k ostvarenju potpune kontrole udruženog rada, ali da će još uvijek ostati tragovi djelovanja sila izvan udruženog rada. Vjerojatno će se stav prema šumarstvu i preradi drva nastaviti, tj. ne će biti moguće u punom svjetlu uočiti koje prednosti ima ulaganje u tu reprodukciju cjelinu. U tom bi se slučaju moglo do 1985. godine ostvariti povećanje industrijske proizvodnje oko 2,6%, ostalih proizvodnih djelatnosti oko 2,8%, a u šumsko-prerađivačkom kompleksu stopu rasta od oko 5—6%. Još uvijek će, međutim, biti naglašena nastojanja da se neselektivnim sistemom zaštite sačuva sve i sva, a subvencijama potiče proizvodnja i izvoz, od kojih stanoviti dio nema dugoročno skoro nikakvih izgleda. Kako, međutim, udruženi rad u poslovnom odlučivanju postaje sve odlučnijim činiteljem razvitka, to postepeno dolazi do selekcije investicijskih alternativa.

Stalne preraspodjele, koje izazivaju neprekidno mijenjanje uvjeta poslovanja i stjecanja dohotka, čine dugoročni razvitak sve više predmetom interesa. Na takvoj razini moguće je očekivati udruživanje rada i sredstava na određenim projektima, posebno u šumarstvu, koji omogućuju povećanje sirovinske baze, stvarajući time mogućnosti za povećanje proizvodnje i proizvodnosti u preradi drva, boljem zadovoljenju tržišta i boljih perspektiva izvoza.

Tražnja za drvom i drvnim proizvodima stalno raste, kod nas i u svijetu. Do kraja ovog milenija pojaviti će se u Evropi ozbiljan manjak drva i proizvoda od njega, bez obzira na moguće substitute. U tom pogledu je drvo za Jugoslaviju daleko interesantnije kao trajna izvozna orijentacija, jer se može vjerovati da izvoz drva neće biti nikada ograničavan mjerama zaštite u zemljama uvoznicama, kao što se to dešava s poljoprivrednim proizvodima. Danas i zemlje insuficijentne u proizvodnji hrane provode rigorozne mjere zaštite domaće proizvodnje, što nije uvijek samo ekonomski, već i politički problem.

Kada bi u nas postojala slobodna razmjena rada i slobodan tok slobodne akumulacije, a odlučivanje o njezinoj upotrebi bilo prepušteno udruženom radu, veoma bi brzo, pod utjecajem djelovanja tržišnih zakona, došlo do otjecanja akumulacije prema područjima najveće profitabilnosti, a time bi se veoma brzo izgubila sadašnja regionalna zatvorenost.

Konačno, treća alternativa pretpostavlja: da su subjektivne prepreke slobodnoj cirkulaciji rada i sredstava uklonjene; da se uloga države koncen-

SFR JUGOSLAVIJA: MOGUĆNOSTI RAZVOJA U DRUGOJ POLOVICI OSAMDESETIH GODINA AKO BI SE PRIŠLO ZAMJENI KONKURENTNOG UVOZA U ŠUMSKOPRERAĐIVAČKIM INDUSTRIJAMA

Tablica I

SFR OF YUGOSLAVIA: DEVELOPMENT POSSIBILITIES IN THE SECOND PART OF EIGHTIES IF COMPETITIVE IMPORTS IN FOREST INDUSTRIES ARE REPLACED

Table I

OUTPUT → INPUT ↓	Pilarska prerada i proizvodnja drvnih ploča	Finalna prerada drva	Proizvodnja i prerada papira	Ostala industrija	Šumarstvo	Ostale djelatnosti	Intermedijarna tražnja	IZVOZ	Ukupna finalna tražnja	OUTPUT
Pil. prerada i ploče	2.258	13.575	59	3.158	179	5.392	24.621	16.474	17.196	41.817
Finalna prerada drva	202	4.476	93	3.988	40	11.341	20.135	16.863	58.283	78.418
Proiz. i prer. papira	305	929	14.551	24.039	55	6.612	46.491	3.933	5.707	52.198
Ostala industrija	4.769	15.979	8.429	992.432	3.462	252.567	1,277.638	642.238	1,137.290	2,414.928
Šumarstvo	11.441	2.493	4.249	302	1.932	3.871	24.288	4.487	6.957	31.245
Ostale djelatnosti	5.072	9.444	6.327	366.678	4.076	371.734	763.331	45.929	772.120	1,535.451
INTERMEDIJARNI INPUTI	24.047	46.896	33.708	1,390.592	9.744	651.517	2,156.504	729.924	1,997.553	4,154.057
DRUŠTVENI PROIZVOD	14.973	30.655	14.933	621.027	18.085	854.639	1,554.312			
DOMAĆI INPUTI	39.020	77.551	48.641	2,011.619	27.829	1,506.156	3,710.816			
UVOZ	2.797	867	3.557	403.309	3.416	29.295	443.241			
INPUT	41.817	78.418	52.198	2,414.928	31.245	1,535.451	4,154.057			

u milijunima dinara
cijene 1978.

trira na osiguranje zaštite tamo gdje je ona stvarno neophodna, kao u slučajevima razvijanja vlastitih proizvodnih snaga ili pak nacionalne sigurnosti; zatim da se država distancira od intervencija u privređivanje (kontrola cijena npr.), a mjere poticanja se odnose samo na ona područja gdje je u općem nacionalnom interesu ekspanzivan razvoj. Udruženi rad je, dakle, jedini koji donosi, u okvirima usvojene globalne ekonomske politike i iz tog rezultirajućeg plana, poslovne odluke i za njih snosi punu odgovornost. U takvim uvjetima se veoma brzo uspostavlja ravnoteža ponude i tražnje i proizvodnja raste, kao i proizvodnost. U uvjetima realno postavljenih odnosa s inozemstvom, uvoz i izvoz postaje ekonomskom kategorijom koju regulira zakon ponude i tražnje, tečajevi valuta su realni, kao posljedica tako postavljenih odnosa. U tim uvjetima, prema istraživanjima koja su izvršena simulacijskim modelima (Sabadi i Jakovac, 1980.), šumarstvo prestaje biti konzervativna, pomalo idilična »zelena struka«, već postaje značajan ekonomski činitelj, usmjeren na optimalno privređivanje i maksimalnu proizvodnju sirovina za visokoproizvodnu domaću industriju, a prerada drva postaje agresivna izvozna grana. Intermediarna tražnja, koju bi takav proces pomaknuo, ne bi stavila šumskoprerađivačku cjelinu na prvo

mjesto u izvozu, ali bi međuzavisnim djelovanjem potakla ostale proizvodne grane na isto tako visokoproduktivnu osnovu, i postoje objektivne mogućnosti za postizanje značajnog pozitivnog salda trgovačke bilance u razmjeni s inozemstvom.

Pokus koji je načinjen uz pretpostavku zamjene uvoza sirovina i proizvoda drvnog porijekla, dali bi npr. polovinom osamdesetih godina međusobne odnose proizvodnih djelatnosti kakvi se prikazuju u Tablici I. u cijenama 1978. godine.

Takva pomalo nevjerojatna slika i nije tako nedostižna. Radi se samo o oslobođenju privrede od miješanja izvana, uz nužne mjere usmjerivanja (bez kojih nije nijedan plan ostvarljiv), i u usmjerivanju sredstava u područja najviše djelotvornosti, a to je prema našim istraživanjima u šumarstvu i preradi drva.

LITERATURA

- SABADI, R.; JAKOVAC, H.: 1980., Realne mogućnosti razvitka šumsko-prerađivačke industrije u nas. Bilten Zavoda za istraživanja u drvnoj industriji, Sumarski fakultet Zagreb 8 (5) : 1-76.
- SABADI, R.: 1981., Development Optimization of Forestry and Forest Industries Under Balance of Payment Difficulties Conditions — Example of Yugoslavia, 17th IUFRO CONGRESS, Invited Paper, Kyoto, u tisku.